

**KAZIMIERZ JACKOWSKI (1886-1940)
PIONIER RADIOTECHNIKI POLSKIEJ, MAJOR WP,
TWÓRCA MUZEUM TECHNIKI I PRZEMYSŁU**

Andrzej MARUSAK

Oddział Warszawski SEP, Wydział Elektryczny Politechniki Warszawskiej
tel.: 228273846 e-mail: amar@ee.pw.edu.pl

Streszczenie: Kazimierz Jackowski był inżynierem mechanikiem i elektrykiem, świetnym organizatorem. Po studiach był członkiem Zarządu Towarzystwa Elektrotechnicznego przy Towarzystwie Techników w Warszawie (1913-1915). Został wcielony do armii rosyjskiej (1915) i brał udział w I wojnie światowej. W 1918 wstąpił do Wojska Polskiego i był pierwszym szefem radiotelegrafii, później inspektorem przemysłu wojennego. W czasie wojny polsko-sowieckiej organizował oddziały łączności. Był działaczem SEP, twórcą Kursów Radiotechniki, współzałożycielem Instytutu Tele i Radiotechnicznego (ITR). Był jednym z założycieli i pierwszym prezesem SRP (1921) oraz jednym z autorów włączenia SRP do SEP (1929). Organizował i był dyrektorem Muzeum Techniki i Przemysłu. Został zamordowany przez Sowiety w Katyniu.

Słowa kluczowe: polscy elektrycy, radiotechnicy, SEP, SRP, muzea techniki.

1. WPROWADZENIE i EDUKACJA

Kazimierz Wacław Jackowski (1886-1940), urodzony w Warszawie 4 marca 1886 r. (rys. 1), jako syn Aleksandra Kaliksta (1848-1917) i Emilii Pauliny z Trembińskich (1852-1922). Miał 4 siostry i 2 braci [1].

Rys. 1. Kazimierz Jackowski [2]

Ojciec Kazimierza Jackowskiego (KJ) był dyrektorem drukarni poligrafii magistratu warszawskiego. Matka KJ była siostrą cioteczną Aleksandra Głowackiego (1847-1912)

o pseudonimie Bolesław Prus, polskiego pisarza, prozaika, novelisty i publicyisty okresu pozytywizmu, współtwórcy polskiego realizmu, kronikarza Warszawy, myśliciela i popularyzatora wiedzy, działacza społecznego, propagatora turystyki pieszej i rowerowej. Twórczość prozatorska Bolesława Prusa należy do największych osiągnięć literatury polskiej. Ponadto Napisał m.in. powieści: Placówka, Lalka, Faraon; czy nowelę Antek [3].

Rys. 2. Bolesław Prus czyli Aleksander Głowacki [3]

Dziadkowie Prusa po kądzieli, Aleksander Trembiński (1820-1885) i Elżbieta Eppen (1830-1874), byli pradziadkami KJ, również po kądzieli. Ponadto, Bolesław Prus był ojcem chrzestnym Kazimierza Jackowskiego. Bardzo lubił swojego chrześniaka, chociaż ten był od niego młodszy o 39 lat, lubili z sobą przebywać i dużo dyskutować, dlatego Prus odcisnął piętno na jego wychowaniu.

Kazimierz uczęszczał do prywatnej 7-klasowej szkoły realnej o profilu handlowym Edwarda Rontalera (1846-1917) przy ul. Kaliksta 8 (obecnie Śniadeckich 8) w Warszawie, w której wykładał m.in. Julian Ochorowicz (1850-1917) – polski psycholog, filozof, wynalazca, poeta, publicysta i fotografik; a także 3 późniejszych profesorów uniwersytetów, oraz premier.

Po uzyskaniu matury, KJ studiował mechanikę na Politechnice Lwowskiej (1905-1910), oraz elektrotechnikę w Monachium — do 1912 r. Praktykę zawodową odbywał w wiedeńskich zakładach Siemens, gdzie kontynuował swe zainteresowania radiotechniką.

2. PRACA ZAWODOWA

Po powrocie do Warszawy, inż. KJ podjął pracę w warszawskiej firmie "Progress" zajmującej się aparatami rentgenowskimi. Należał do Koła Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Warszawie, założonego 28 maja 1907 r. w miejsce dawnego Koła przy Rosyjskim Towarzystwie Popierania Przemysłu i Handlu. Koło to, np. w r. 1913 liczyło 27 członków, zorganizowało 6 posiedzeń i 5 referatów. Inżynier KJ był członkiem Zarządu Koła w latach: 1913, 1914, 1915 [4].

W roku 1915 został powołany do armii carskiej. W warunkach wojennych odbył uzupełniające studia w Oficerskiej Szkole Inżynierii, gdzie powierzono mu prowadzenie wykładów z radiotechniki. W r. 1917 pełnił służbę w rosyjskich formacjach łączności radiowej.

Po Rewolucji Październikowej KJ powrócił do kraju i wstąpił do Wojska Polskiego (WP) i jako specjalista pełnił funkcję szefa radiotelegrafii przy Naczelnym Dowództwie.

W nocy z 18/19 XI 1918 na Cytadeli Warszawskiej, ppor. KJ, wraz z dwoma oficerami WP (ppor. Witoldem Sawickim i ppor. Władysławem Rzymskim) przejął z rąk zaborców niemieckich telegraficzną radiostację iskrową o mocy 4 kW. Była to nowoczesna radiostacja firmy Telefunken, jej dowódcą został ppor. W. Sawicki. Za pomocą tej radiostacji zaczęto nawiązywać regularne połączenia ze stacjami zagranicznymi. Później radiostacja ta była ważnym elementem kampanii wojennej.

W r. 1919 został kierownikiem sekcji radiotelegrafii Oddziału IIIa Służby Łączności WP. W czasie wojny polsko-sowieckiej (1920) organizował wojska łączności i był członkiem Komisji Kwalifikacyjnej przy Inspektoracie W. Łączności. Po ukończeniu w 1925 r. Szkoły Sztabu Generalnego w Warszawie pracował m.in. w Ministerstwie Spraw Wojskowych. Służbę wojskową zakończył, jako szef łączności warszawskiego Dowództwa Okręgu Korpusu w 1929 r. i odtąd, w WP był inspektorem przemysłu wojennego.

Równoległe ze służbą wojskową, zajmował się także upowszechnianiem radiotechniki w kraju. Był inicjatorem powołania w r. 1921 i pierwszym prezesem Stowarzyszenia Radiotechników Polskich (SRP). Zorganizował także Państwowe Kursy Radiotechniczne przy ministerstwie oświaty (1923-1929) i był ich kierownikiem.

Współtworzył również Instytut Tele- i Radiotechniczny (ITR) w Warszawie (rys. 3).

Rys. 3. Walne Zgromadzenie członków Instytutu Radiotechnicznego w Warszawie, 28 III 1931. Na I planie po lewej J. Groszkowski; pozostali od lewej: D. Sokolcow, W. Cichowicz, R. Rudniewski, płk Ornbach, S. Jasiński, K. Jackowski, M. Pożaryski, K. Drewnowski; (NAC)

Inż. KJ działał także w SEP, był działaczem Koła Warszawskiego, członkiem władz centralnych oraz jednym z autorów włączenia SRP do SEP w r. 1929. W r. 1932 został wybrany członkiem Zarządu Głównego SEP (rys. 4).

Rys. 4. Zarząd Główny SEP w l. 1932-1933; T. Czaplicki – prezes, w środku; w II rz. od prawej: J. Podolski – sekr gen., K. Jackowski – czł. zarz.; (Arch. SEP)

Inż. KJ wszedł w skład komitetu organizacyjnego I Ogólnokrajowej Wystawy Radiowej w Warszawie, której pomysłodawcą i organizatorem był Stanisław Odyniec (1888-1960) (rys. 5) [5]. Wystawa odbyła się w dn. 3-17 VI 1926 r. w gmachu Szkoły Podchorążych (obecnie Urząd Rady Ministrów w Al. Ujazdowskich).

Rys. 5. Stanisław Odyniec, organizator ruchu radioamatorskiego w Polsce [5]

W skład komitetu organizacyjnego Wystawy weszli inżynierowie: KJ, Roman Rudniewski, E. Porębski i J. Plebański, oraz gen. W. Rybicki. Na członków honorowych zaproszono ministrów: Spraw Wojskowych, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Przemysłu i Handlu.

Inż. KJ współpracował również z Polskim Towarzystwem Radiowym (PTR), które jako pierwsze w Polsce zaczęło nadawać regularne audycje radiowe od 1 II 1925 r.

Jak wielu wybitnych inżynierów, tak KJ był humanistą i odczuwał wyraźną potrzebę działania w tej dziedzinie. Interesował się tradycjami techniki i ochroną zabytków techniki. Początkowo koncentrował się na zabytkach techniki wojskowej. W połowie lat 20. XX w. rozpoczął tworzenie Muzeum Przemysłu Wojskowego. Szybko jednak koncepcja ta uległa rozszerzeniu i objęła pozostałe dziedziny techniki. Zorganizował Muzeum Techniki i Przemysłu (MTiP) w Warszawie powołane w r. 1929, i był jego pierwszym dyrektorem. MTiP otwarto dn. 16 XII 1933 r. (rys. 6).

MTiP zlokalizowano przy Krakowskim Przedmieściu 66 i Tamce 1. Było ono placówką prężną i szybko się rozwijającą. Zgodnie z koncepcją inż. KJ, miało ono być "ludową politechniką" koncentrującą działalność na popularyzacji dziejów polskiej techniki i przemysłu, a także jej aktualnego stanu i problemów gospodarki kraju.

Rys. 6. Prezydent RP Ignacy Mościcki otwiera MTiP w Warszawie, dn. 16 XII 1933 r. (NAC)

Równoległe KJ rozpoczął pionierską w Polsce akcję ochrony zabytków techniki, obejmującą najpierw ich wyszukiwanie, gromadzenie dokumentacji, a następnie działanie w zakresie praktycznego ich zabezpieczania. Akcja ta koncentrowała się na terenie tzw. Zagłębia Staropolskiego (obecnie teren woj. świętokrzyskiego), gdzie w Sielpi k. Końskich MTiP otoczono opieką dawną walcownią i pudlingarnią (oczyszczarnią surówki) z I połowy XIX w. Warszawskie Muzeum Techniki i Przemysłu stworzyło swój oddział terenowy w Sielpi. Placówka ta nadal istnieje, obecnie pod nazwą Oddział Narodowego Muzeum Techniki.

Rys. 7. Widok jednej z hal wystawowych Muzeum Zagłębia Staropolskiego w Sielpi [6]

Muzeum Techniki i Przemysłu, skupiało wokół swej działalności liczne grono społecznych współpracowników wywodzących się ze środowisk inżynierskich, naukowych oraz przemysłowych, a nawet szkół – uczniowie gimnazjów przygotowywali niektóre eksponaty, np. z Gimnazjum Batorego w Warszawie. Sympatycy Muzeum często zajmowali odpowiedzialne stanowiska i mieli wielki autorytet w społeczeństwie, jak np.: rektorzy Politechniki i Uniwersytetu, prezydent m. Warszawy, ministrowie i inżynierowie rozsiani nie tylko po kraju, ale i za granicą. MTiP cieszyło się rzeczywistym poparciem również prezydenta II RP — prof. inż. Ignacego Mościckiego.

Inż. KJ, miał dar wytyczania przed Muzeum Techniki i Przemysłu trafnych celów i konsekwentnego do nich

dążenia. Potrafił pozyskać szerokie poparcie społeczne nie tylko do celów doraźnych, ale również — perspektywicznego rozwoju placówki. Jego muzeum było aktywnym ośrodkiem kultury technicznej w Międzywojennej Polsce.

Rys. 8. Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie. Otwarcie działu teleradiotechnicznego, widoczni m.in. KJ, i dyr. dept. Technicznego Antoni Krzyczkowski; (NAC)

KJ napisał książkę pt. "*Chlubna karta rozwoju radiotechniki*", Wyd. Arcta w W-wie, nakładem Centralnego Komitetu Polskich Zrzeszeń Radiotechnicznych 1926/27.

Wygłosił wiele referatów na zebraniach SRP i SEP, publikował również artykuły w prasie technicznej, jak np.: "*Zarys rozwoju i organizacji wojskowej radjotelegrafii w okresie wojny polsko-bolszewickiej (1919-1920)*" *Przegląd Wojskowo-Techniczny (Łączność)* 1928, t. IV z. 6 s. 1094-1117; "*Rola wojska w rozwoju polskiej radjotechniki*" *Przegląd Wojskowo-Techniczny (Łączność)* 1928, z. 6 t. IV; "*Łączność w świetle sowieckich zapatrywań na funkcjonowanie sztabów*" *Przegląd Wojskowo-Techniczny* R. VII, t. XIV, Warszawa lipiec-grudzień 1933. Pisał też w prasie popularno-technicznej, jak np. w *Radio Amatorze*.

II wojna światowa zniszczyła niestety ten cenny i aktywny ośrodek kultury technicznej, jakim było Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie.

W roku 1938 JK został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski za działalność w Oddziale Warszawskim SEP, a w roku 1939 otrzymał członkostwo honorowe Towarzystwa Liga Pracy.

W czasie kampanii wrześniowej, po napaści Sowieców na Polskę (17 września 1939), KJ dostał się do niewoli sowieckiej będąc w stopniu majora. Został zamordowany w dn. 9-11 kwietnia 1940 w Kozielsku na rozkaz Stalina, przez sowieckich oprawców [7]. Pośmiertnie, Prezydent L. Kaczyński awansował go do stopnia podpułkownika (2007).

3. RODZINA

Inż. KJ był żonaty z Janiną z Żółkiewskich (1898-1991), miał dwóch synów: Zbigniewa (1919-2005) ur. w Warszawie i zm. w Lowanium oraz Kazimierza Henryka (1926-2012) ur. i zm. w Warszawie [8].

Kazimierz Henryk (KH) działał w konspiracji (1939-1944), miał pseudonim "Krzysztof" i uczestniczył w Powstaniu Warszawskim (1944). Po wojnie został prof. Politechniki Warszawskiej (PW) i przez wiele lat był dyrektorem Instytutu Techniki Ciepłej PW. Jako nauczyciel akademicki na Wydz. MEiL PW, wychował wiele pokoleń inżynierów, był wybitnym specjalistą w zakresie turbin

wodnych i pomp. Projektował elektrownię wodną w Dębem k. Warszawy (rys. 9). Jego żoną była Teresa z d. Zdziarska (1926-1982), też działała w konspiracji (1939-1944), miała pseudonim "Tania", a w Powstaniu Warszawskim była sanitariuszką na Czerniakowie, w punkcie sanitarnym przy ul. Stępińskiej 42.

Rys. 9. Zapora i elektrownia wodna na Narwi w Dębem, moc zainstalowana elektrowni wynosi 20 MW, wysokość spiętrzenia wody 5,5 m [3]

KJ miał 4 siostry: Emilię (1875-1944) zam. Kapaon, Marię (1876-) zam. Król, Zofię (1879-1944), Jadwigę (1881-1913) zam. Szierzputowska; oraz 2 braci: Stanisława (1887-1951) znanego rzeźbiarza polskiego i Aleksandra Franciszka (1883-1950) dziennikarza i kompozytora, żonatego z Marią Lieberman.

Aleksander Franciszek miał syna Aleksandra (1920-2017) antropologa kultury, etnografa, krytyka sztuki, autora prac o sztuce ludowej, wykładowcę Uniwersytetu Warszawskiego; zesłanego ze Lwowa na Syberię w r. 1940, który wrócił do Polski z wojskiem gen. Berlinga (1943), brał udział w walkach pod Puławami i o Warszawę, służbę wojskową zakończył w stopniu majora, jako zastępca Komendanta Wojskowego Warszawy w maju 1945 r., ożenił się z Gusti Jackowską (1920-1998) ur. w Bielsku, zesłaną ze Lwowa do Kżył-Orda w Kazachstanie (1941), po wojnie założycielką CAF, oraz dyrektorem administracyjnym Zespołu Pieśni i Tańca Mazowsze.

Stanisław Jackowski (SJ), rzeźbiarz, ur. w Warszawie, a zmarły w Katowicach, ukończył Gimnazjum gen. Pawła Chrzanowskiego w W-wie (1908). Studiował rzeźbę w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych (1909-1911) pod kier. Konstantego Laszczki oraz historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, dodatkowo uczył się w akademii Colarossiego (1911-1912). Przed II wojną światową mieszkał i tworzył w Warszawie, a także brał czynny udział w życiu artystycznym. Był członkiem i wiele lat prezesem Towarzystwa Rzeźba. Został pochowany na

Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kw. 66-1-1/2). Stworzył np. następujące rzeźby: posąg „Tancerka” w parku Skaryszewskim i Pomnik Jana Kilińskiego w Warszawie (rys. 10) [7].

Rys. 10. Dzieła S. Jackowskiego 'Tancerka' i 'J. Kiliński'

4. ZAKOŃCZENIE

Byłe Muzeum Techniki w PKiN w Warszawie (od r. 2017 w reorganizacji, pod nazwą Narodowe Muzeum Techniki) miało reprezentacyjną tablicę z marmuru, zawieszoną przy wejściu, upamiętniającą dokonania inż. KJ, na której był napis (pisany dużymi literami) o treści: „*Pamięci Kazimierza Jackowskiego ur. w Warszawie 4.III.1886, zamordowanego w Katyniu 9.IV.1940, wybitnego inżyniera, pioniera radiotechniki w Polsce, założyciela i dyrektora Muzeum Techniki i Przemysłu w Warszawie, którego działalność kontynuuje Muzeum Techniki. Muzeum Techniki AD 2005*”.

5. BIBLIOGRAFIA

1. Polski słownik biograficzny. T. 10 str. 276; Uzupełnienia i sprostowania w t. 40 do art. Jackowski K.
2. Marusak A.: „Kazimierz W. Jackowski” XIII WEP, 2017, <http://apw.ee.pw.edu.pl/> (II 2022).
3. Wikipedia.pl (III 2022).
4. Maurycy Bryx: „Początki Polskiej Radiotechniki”. <http://www.jpilsudski.org/> (XI 2017).
5. Marusak A.: „Stanisław Odyniec” XXI WEP, 2019.
6. https://konskie.travel/informator_turystyczny/zabytki/muzeum_zaglebia_staropolskiego_w_sielpi (II 2022).
7. [https://katyn.ipn.gov.pl/kat/form/r63532272603144,Jackowski-Kazimierz.html,index 11309](https://katyn.ipn.gov.pl/kat/form/r63532272603144,Jackowski-Kazimierz.html,index%2011309), (II 2022).
8. My Heritage – portal genealogiczny, (III 2022).

KAZIMIERZ JACKOWSKI (1886-1940) POLISH RADIO TECHNOLOGY PIONEER, CREATOR OF THE MUSEUM OF TECHNOLOGY AND INDUSTRY

Kazimierz Jackowski was a mechanical and electrician engineer, a great organizer. After graduation, he was a member of the Board of the Electrotechnical Association at the Association of Technicians in Warsaw (1913-1915). He was drafted into the Russian Army (1915) and participated in the WW1. In 1918 he joined the Polish Army and was the first head of radio telegraphy, later he was an inspector of the war industry. During the Polish-Soviet war, he organized communication troops. He was an activist at SEP, creator of Radio Engineering Courses, co-founder of the Tele and Radio Research Institute (ITR). He was one of the founders and the first president of the SRP (1921), and one of the authors of the inclusion of the SRP into the SEP (1929). He organized and was the director of the Museum of Technology and Industry. He was murdered by the Soviets in Katyn.

Keywords: Polish electricians, radio technicians, SEP, SRP, museums of technology.